

(1948)

FRED krever handling!

Fra R.I. utgikk en henstilling om at Rotarys 43de stiftelsesdag burde minnes i klubbene med et foredrag under titelen: «Peace demands action». Past governor Reidar Brekke holdt nedenstående foredrag i klubbene i Trondheim og Bergen.

Rotarianere! Et nytt slagord er født. Det er inspirerende. Ingen har lyst på mer krig. Alle vil gjerne gjøre noe for å få fred. Men hva er fred? — Vi kan nok enes om at det er det motsatte av krig, — men dermed opphører også enigheten. Jeg vil ha min fred — du vil ha din fred. Hvis fred krever handling av oss, og vi begge går til aksjon, betyr det krig. Hvis Hitler hadde oppfunnet atombomben, ville vi hatt fred i verden i dag — Hitlers fred. Det gir oss ingen glede å tenke på det.

Hvis vi i dag vil definere begrepet fred, må vi dele ordet i minst tre deler: Privatkapitalistisk fred — Sosialistisk fred — Kommunistisk fred. Alle disse former for fred fortøner seg for sine tilhengere som rettferdige, og menneskene fordeler seg i dag i tre mektige grupper som hver holder på sin spesielle form for fred som den eneste antagelige. Den franske filosof Pascal sier: «Makt uten rettferdighet er tyranni, — rettferdighet uten makt er ingenting.» Der står megen makt bak alle de nevnte tre former for en rettferdig fred.

Det innbyrdes styrkeforhold mellom de tre grupper er en viktig faktor. Hvis den ene av gruppene føler seg sterk nok til å kue de andre, er fristelsen til aggresjon til stede, og dermed også faren for tyranni. I en betryggende balanse i dette innbyrdes styrkeforhold ligger i dag vårt eneste vern mot krig.

Situasjonen er slik fordi menneskene er slik. Vi vet det av erfaring. Situasjonen kan kun forandre seg hvis menneskene forandrer seg. Hvilke forhåpninger kan vi gjøre oss i så måte? Vi kan glede oss over flere gode tiltak og forsetter. Nasjonene er gått sammen i et forbund hvis formål er å hindre krig (F.N.). Nasjonene er gått sammen i et forbund hvor kulturelt samarbeid mellom nasjonene er formålet (Unesco). Privatpersoner av forskjellig rase og nasjonalitet har opptatt arbeidet for moralsk opprusting (M.R.A.). Det arbeides intenst mot krig, men det er ikke helt ensbetydende med at det arbeides for fred. Samtidig med at frykten for krig manifesterer seg internasjonalt ved disse tiltak pågår striden om fredens form såvel nasjonalt som internasjonalt. Og det er nettopp denne strid som når

som helst kan flamme opp i krig. De handlinger som er foretatt, gir oss nok forhåpninger, men ingen trygghet. Menneskene er de samme som før. Alt kan skje.

Den eneste mulighet for trygghet synes å ligge i en forandring av menneskene. Fins det noen sådan mulighet? Hvis vi vil søke et svar på dette spørsmål, er vi henvist til en biologisk og paleontologisk vurdering av mennesket som livsform.

Vår sivilisasjon er til en viss grad et naturprodukt. Da menneskene hadde passert samlerstadiet og begynte å dyrke jorden, ble de innbyrdes avhengige av hverandre. Det nyttet lite for den ene å dyrke opp et jordstykke hvis naboen ved oppdemming av vanningskanaler eller på annen måte ødela hans avling. Lover var nødvendige, og lover ble gitt. Fellesskap oppsto mellom mennesker. Samfunn dannet seg. Det var ikke lenger et befriende argument — med forurettet mine — å spørre: Er jeg min brors vokter? Menneskenes forestillinger gjennomgikk en utvikling. Magikeren som var herre over naturkreftene, måtte vike plass for guder skapt i menneskets skikkelse. Gudene ble dyrket etter sin fortjeneste. Jo bedre service de ytte, jo lifligere offerduft ble de til gjengjeld servert av menneskene. Gudene sloss innbyrdes og var menneskenes forbundsfeller i deres kriger. Krig hørte både gudelivet og menneskelivet til. Stamme-guden Jahve rev ned Jerikos murer — kastet stein fra himmelen på Kanaan's rettmessige innbyggere, og stanste solens gang i Gibeon, forat de inntrengende jødiske røvere skulle få tid til å drepe flest mulig. Den sterkeres rett var grunnlov for guder og mennesker som for alle andre livsformer på jorden.

Men markens grøde var rik. Samfunnene vokste. Fellesskapets ramme ble utvidet. Samfølelse fikk en tiltagende bredde: familie — stamme — nasjon. De regulerende lover ble nødvendiger og verdifullere. De fikk en egenverdi. De var gitt av fedre — fedre var guder. De var gudenes lover — eller Guds lov. — Mennesket skilte seg ut fra sine slektninger — fra alle andre livsformer på jorden. Det fikk en moral. Det ble trukket grense mellom godt og ondt. De gamle tabuforestillinger ble tilpasset de

samfundsregulerende lover. Mennesket ble utstyrt med en ansvarsfølelse likeoverfor både guder og medmennesker. Ondt var alt som virket forstyrrende på fellesskapet, godt var alt som fremmet samfølelse og samhold innen fellesskapet. Men utenfor det naturlige fellesskap — utenfor stamme — nasjon — rase — gjaldt ikke denne nyvunne moral. Fremmede var fiender som truet fellesskapet. Fremmede var et onde, og i forholdet til fremmede fikk de primitive naturinstinkter utfolde seg fritt og uhemmet av enhver moral.

Grensen mellom godt og ondt var ikke almenyldig. Den gjaldt bare til privat bruk.

Som menneskets forestillinger hadde gjennomgått en utvikling fra magi til religion undergikk også menneskets tenkeevne en utvikling. Hjernen vokste. Vurdering og abstrakt tenkning ble en menneskelig egenskap. Genier sto fram og tok ledelsen i abstrakt tenking. Konfucius — Zarathustra — Buddha — Sokrates — Platon. — De jødiske profeter — Kristus — Muhammed. — De ble veivisere i menneskehetens åndsliv.

Men menneskeheten var intet samlet hele. Den var delt i folk og raser med liten innbyrdes forbindelse. Det dannet seg store folkegrupper om de forskjellige livsanskuelser og religioner, og folkegruppene tok i arv det kollektive hat og den kollektive forakt for fremmede og annerledes tenkende.

De åndsverdier som geniene skapte, ble satt i system. Godt og ondt ble standardiserte begreper tilnasset det innbyrdes forhold mellom individer i et samfunn og den kollektive selvoppholdelsesdrift. Av alle disse genier og religionsstiftere er det bare én som har sett på menneskeheten som en enhet. Det er vår egen religionsstifter. Han er også den eneste av dem som har tatt standpunkt til problemet krig. — «Mitt rike er ikke av denne verden — hvis det det var, ville mine tjenere kjempe for meg.» — Han tilkjennegir at kamp og krig er en naturlig foreteelse blant mennesker, men fremmed for hans tankeverden, for hans Gud og for det rike han representerte. Selvom muligens spirer til en sådan tro og livsanskuelse kan spores i gresk tenking og hos de jødiske profeter,

står man her overfor en revolusjon på åndslivets område. Den samfunnsregulerende moral (nyttemorale) som har sin rot i sunn menneskefornuft og sin hensikt i kollektiv selvoppholdelse, løftes opp til et helt nytt plan. — Nye etiske forestillinger — en ukjent Gud og et ukjent rike ble åpenbart. En ny lengsel fødtes i menneskers sinn — lengselen etter fred. Komme Ditt Rike. Men riket kom ikke. Kamp og krig er fremdeles en naturlig foreteelse blant mennesker. Man holder fast ved de gamle og prøvede guder. «Gott strafe England,» sa keiser Wilhelm. «Den almektige vil i sin rettferdighet gi våre tapre soldater seier,» sa Adolf Hitler.

Har vi mennesker alltid vært slik? Jeg tror at vi med skam må erkjenne det. Mark Twain sier: «Mennesket er det eneste dyr som kan rødme — og som har grunn til det», — og enda opplevde han ikke den siste verdenskrig. Mennesket er den eneste livsform på jorden som — oss bekjent — har evnen til selv-erkjennelse. Vi kan bedømme våre egne og andres tanker og handlinger. Vi er oss bevisst å være en blanding av godt og ondt. Vi har vanligvis stor sympati for vår egen blanding, men stiller oss noe skeptisk til vår nestes. Vi har evnen til å vurdere. — Med vår tiltagende kunnskap om våre forfedre og deres forestillinger skulle vi også ha evne til å vurdere den utvikling som har funnet sted. Vi representerer neppe menneskets siste utviklingstrinn. Vi må regne med en fortsatt utvikling. Vi har tatt ca. 1 million år for å nå vårt utviklingsstadium.

Vårt historiske kjennskap til utviklingsprosessen omfatter dessverre bare 5 å 6000 år med noen få streiflyv inn over forhistorien. — Det er åndslivets eller sjelelivets utvikling som særlig interesserer oss i forbindelse med problemet krig og fred. — Men hva er ånd og hva er sjel? Vi betjener oss av disse ordene til hverdags, men vi vet ikke vesentlig mer om ånd og sjel enn våre eldste forfedre. — Vi gjør oss forestillinger om disse begreper akkurat som våre eldste forfedre gjorde det. Utviklingen i disse forestillinger er det vurderingsgrunnlag vi disponerer over når det gjelder å bedømme det menneskelige åndslivs utvikling. Ånd og sjel er ord hvis betydning flyter sammen for vår bevissthet, så jeg vil av praktiske grunner betjene meg av det ene ord sjel.

Det eldste spor av forestillingen om en sjel finner vi hos de forhistoriske mennesker Aurignac og Cro-magnon, som antas å ha levet for ca. 30,000 år siden. De begrov sine døde i en sammenkrøket stilling, og satte mat i graven. Den sammenkrøket stilling kan være en etterligning av fosterets stilling i morsliv og det kan være en varmestilling. I begge tilfelle peker den — sam-

men med maten — hen på forestillingen om en fortsatt tilværelse. Døden oppfattedes ikke som den endelige avslutning av et menneskeliv.

I historisk tid er forestillingen om en sjel et felleseie for alle mennesker, men forestillingene varierer. Visse trekk i disse forestillinger synes dog å ha vært felleseie. Sjelen som egypterne kalte Ka eller Ba, ble oppfattet som menneskets dobbeltgjenger eller som en miniatyr av mennesket i gassform. Sjelen kunne oppholde seg i legemet eller forlate det. Sjelen var verdifullere enn legemet. Den var en verdigjenstand som ikke måtte utsettes for de samme farer som legemet. Ble legemet tilintetgjort, kunne sjelen søke seg en ny menneskebolig eller fortsette sitt eget selvstendige liv. De forestilte seg at sjelen kunne deponeres utenfor legemet.

I de manndomsritualer som finnes spredt omkring på jorden hos folkeslag som ingen forbindelse har hatt med hverandre, finner vi felles forestillinger. Når ynglingen skulle innvies til mann ble han torturert til han mistet bevisstheten. Han var da symbolsk død som yngling. Man forestilte seg at han i denne bevisstløse tilstand byttet sjel med stammens Totem — stammens gud eller skytsånd — som kunne være en bjørn, en leopard eller et annet dyr som fortonet seg som uovervinnelig. Derved sikredes hans sjel mot de farer som en mann er utsatt for i krig og på jakt. Når han våknet til bevissthet var han forvandlet til en mann som hadde deponert eller investert sin sjel i sikkerhet utenfor seg selv. For oss kan disse forestillinger fortone seg som interessante, men tåpelige villfarelser. For våre forfedre var de realiteter, og for ville folkeslag er i dag fremdeles sjelen like virkelig som legemet. En engelsk vaktmann ble for noen tid siden drept av en neger som arbeidet i den graven han vaktet. Negeren påsto at han var blitt mishandlet av vaktmannen og at han drepte ham for å forebygge gjentagelser. Det var en løgn for oss. Negeren hadde drømt at han ble mishandlet av vaktmannen. — Hans sjel hadde foretatt en escapade mens hans legeme sov og vaktmannens sjel hadde mishandlet den. Det var sannhet for ham.

*

La oss gjøre et sprang fram til vår tid. Våre forestillinger om sjelen har ikke så rene konturer som våre forfedres forestillinger. Likevel betjener vi oss daglig av ordene ånd og sjel. I vårt språk er ånd summen av et menneskes forstandskrefter. «Seire kan bare ånd», sier Arnulf Øverland — og vi synes det er godt sagt, fordi vi uten videre går ut fra at det er vår ånd han mener. Ideologier og idéer anser vi for åndsprodukter. Millioner av mennesker gikk freidig

i døden for den nazistiske ideologi. Millioner av mennesker står rede til å gå i døden for den kommunistiske ideologi. Livet betyr mindre enn idéen. Vi har selv opplevet at liv og gods ble fortrenget fra sin lederplass av fedreland og frihet. «Der fødtes i oss en visshet — frihet og liv er ett — så enkelt og så uunnværlig — som menneskets åndedrett», sier Nordahl Grieg.

Mennesket er fremdeles tilbøyelig til å investere sin sjel utenfor seg selv. I stedet for å investere den i et uovervinnelig dyr, som våre forfedre gjorde, investerer vi vår sjel i ideologier. Om noen tusen år kan det nok være at våre forestillinger om sjelen og vår disposisjon av den av våre etterkommere kan betegnes som tåpelige villfarelser. Vi må imidlertid forsone oss med vårt eget utviklingsstadium og regne med menneskene som vi er i dag. Krig mellom de forskjellige ideologiers tilhengere er mulig. Hva kan gjøres for å hindre krig og vinne fred? «Ingen varig fred i en hungrende verden», sier vår Rotarykamerat Clinton Andersen som nå er landbruksminister i Amerika. Det er sannsynlig at han ser den nærmestliggende oppgave, men varig fred kan neppe baseres bare på mette mager.

Den lille kristne sekten kvekerne fikk fredsprisen for sin idé. De nektet å slåss. De ble arrestert som militærnektere i første verdenskrig — men fritatt for militærtjeneste i den andre. Deres idé seiret. De teller ca. 200,000 mennesker og har også andre idéer som er fremmede for de fleste mennesker. De har investert sin sjel i en annen verden. De har tatt den kristne lære og etikk alvorlig. Hvis alle nekter å slåss blir det ingen krig. Det er en enkel og lettfattelig logikk. Den kristne kirke og kristelig betonte og nasjonale og internasjonale fredsforeninger har hatt samme idé uten å kunne gjennomføre den. Kvekerne er en liten sekt som har hatt mot til å ta konsekvensene av sitt livssyn — men de har aldri stått som representanter for en nasjon eller et folk. Ingen nasjon er i dag moden til frivillig og uten forsvar å la seg trampe ned av fremmede som offer for et livssyn. — Ingen nasjon har investert sin sjel utenfor nasjonen. En kveker risikerte fengsel for sitt livssyn, men følte seg trygg for at hans livssyn ikke ville lide. En nasjon risikerer utsløttelse og forakt. Tidens fylde er en forutsetning for realisasjon av en idé. Motivet må være uomtvistelig. En nasjon som avstår fra ethvert forsvar, kan i dag med like stor rett mistenkes for materialisme og sløvhet som for idealisme og tro.

Hva vi kan gjøre er å bidra til fremme av modningsprosessen og derved framskynde tidens fylde. «Det gode er ikke av denne verden — det onde er bare av denne verden» var Immanuel

Kant's livserfaring. Her kommer Rotary inn i bildet. Paul Harris kunne ikke slippe troen på det godes plass i denne verden. Han var en enkel mann og trakk sine slutninger på grunnlag av sin egen erfaring. Som advokat hadde han eksperimentert med å føre stridende parter sammen og la dem lære hverandre å kjenne under personlig samvær. Det lyktes ham forbausende ofte å forvandle hat til vennskap. Han tapte penger på det — men det ga ham et nytt livsinnhold — spiren til Rotary. La ledende menn i samfunnet lære hverandre å kjenne personlig under tilrettelagte gunstige forhold. Det vil bidra til forsonlighet. Det vil gi det gode en sjanse i denne verden. Hans tiltak ble en suksess. Det ble en internasjonal organisasjon av det.

Men — sett i relasjon til det foreliggende problem og den aktuelle situasjon lider denne organisasjon av en iøynefallende svakhet. Den er ensidig knyttet til en av de dominerende ideologier — den fri samfunnsdannelse. Tyskland hadde en meget sterk Rotary-organisasjon før nazismen kom. Rotary ble feid ut av Tyskland, og vi kan i dag overhodet ikke forestille oss Rotary i forbindelse med kommunisme. Vi må være beskjedne i våre forventninger når det gjelder Rotarys innsats for en verdensfred. Vårt virkefelt er begrenset til en del av menneskeheten. Enhver innsats fra Rotarys side er et partsinnlegg i en pågående strid.

Paul Harris' tiltak var i sin karakter ikke noe nytt. Han ville selv vært den siste som ville ha hevdet det. Å reservere det gode en plass i menneskers sinn er en kristen idé, og det var den kristne etikk Harris betjente seg av. Hans innsats er et verdifullt bidrag i en langsiktig etisk modningsprosess, men neppe noe vern mot krig i dag.

Den kristne religions og den kristne etikk's formål var i sin tid å skape nye mennesker, og i de forløpe to årtusen har den i stor utstrekning også gjort det. Millioner av enkeltindivider har sett og ser i kristendommen løsningen av alle livets problemer — også fredens problem. Det finnes heller ikke et samfunn eller en nasjon som ikke direkte eller indirekte har vært gjenstand for sosial fornyelse gjennom den kristne etikk. Men hverken de nye mennesker eller den sosiale nyvinning i samfunnene har inntil denne dag brakt Himmelrikets Rike til denne verden.

Det sto fram andre ledere som ville påskynde utviklingen og an vise en snarvei til verdensfreden og paradiset på jorden. Karl Marx var en av dem. I løpet av et århundre har hans lære og hans livssyn spredt seg med så stor hastighet at tallet av marxismens proselyter i dag kan sammenliknes med kristen-

dommens. Med uomtvistelig intelligens konsentrerte han og Engels seg om de dennesidige problemer. Hans materialistiske historieoppfatning frigjorde hans lære fra ethvert islett av orientalsk mystikk og følelsesform. Han var, trass i sin delvis jødiske avstammning, en vestens mann, og henvendte seg til vestens mennesker. Han så det som sin oppgave å skape nye mennesker som var seg sine dennesidige rettigheter bevisst. I en rettferdig fordeling av de materielle goder så han nøkkelen til verdensfreden og paradiset på jorden. Marxismen har senere spaltet seg i sosialisme og kommunisme etter den jordbunn sæden falt i, men det kan ikke nektes at den formådde å skape en ny mennesketype.

Vi har flere eksempler. Adolf Hitler skapte også en ny mennesketype. Det gikk galt, men eksperimentet viste at mennesket lar seg forme.

For en tid siden fikk vi her i klubben av adjunkt Ellingsen referert en del forelesninger av den kjente kanadiske psykiater og general Chisholm. Han omgås med tanken på å skape en ny mennesketype. Hans idé tilkjennegis ganske tydelig i et sammendrag som han selv har foretatt og som jeg skal referere. Han sier: «Vi må prøve å opptre som vår egen autoritet. Vi vet så forferdelig mye mer enn våre forfedre. Vitenskapsmenn i vår generasjon har ingen forpliktelser til å gå med på at den kunnskap og den visdom som de finner i gammel tro og tradisjonell autoritet, på noe som helst felt er deres egen absolutt overlegen. Det er ikke plass til autoritære dogmer av politisk, kirkelig, økonomisk eller rasemessig art, eller hva de enn måtte omfatte, i forholdene og forbindelsene mennesker imellom i dag. La oss tømme i vasken alle de bedøvelsesmidler som omtåker vår hjerne, som holdt oss nede i lydighet mot de gamle og i stadig redsel for å vekke deres dype mishag. La oss akseptere det ansvar som likevel i hele sin tyngde vil falle på oss — og forme modellen og signere vårt utkast og bygge en verden i stoltere og renere og ærligere linjer. Og la oss holde opp med å prostituere menneskets intelligens — det edleste og høyeste han har utviklet hos seg — til slavetjeneste under skyldfølelse og frykt og skam.»

Dette er både intelligent og besnærende tale. Det er en fagmann som taler. Som psykiater eier han vår tids viten om menneskesinnet. Han har sett hvilken byrde de arvede trosforestillinger kan være og hvilke forstyrrelser de kan foranledige i et menneskesinn. Han har sett mye av den ulykke de fører med seg. Han er læge, og taler som læge. Men han gir ikke oss et grunnlag for sammenlikning. Han gir ingen oversikt over den lykke som tilflyter mennesker gjennom åndelig arv. Han påviser en del foreldete maskindeler som han vil ha

skiftet ut i modellen, men han gir oss ingen forestillinger om de nye maskindeler. Han gir oss heller ingen klarhet over hvilket drivstoff han vil betjene seg av i sin nye menneskemodell — han bare antyder det.

Da våre penger ble løst fra gullet, fikk vi inflasjon. Hvis våre tanker skal løses fra vår åndsarv, er jeg bange for at våre åndsverdier også vil utsettes for inflasjon. Marxismen og nazismen har gjort og gjør forsøket. De underkjenner verdien av åndsarven, og de underkjenner verdien av enhver form for intelligens som ikke tjener deres dennesidige formål. De tilkjennegir en åpenbar lyst til å korsfeste Kristus på ny, men tør ikke.

For oss fortøner dette seg som inflasjon. — Chisholm derimot antyder den frittsøkende intelligens som selve grunntrekket i sin nye menneskemodell, og han kommer med en uttalelse som tyder på at han ingenlunde vil isolere det nye menneske helt fra dets fortid. «Vi vet at en Kristus tok et menneskes skikkelse på seg,» sier han. Det vet han slett ikke. Det tror han. Men ved denne uttalelse tilkjennegir han at det er ved en revisjon av våre trosforestillinger — på grunnlag av vår viten — vi skal nå fram til den nye mennesketype. Her er det forholdsvis lett for oss å komme på bølgelengde med ham: Vi kjenner ikke Kristi budskap. Vi kjenner et speilbilde av hans budskap. Vi kjenner det slik som hans disipler og hans samtid oppfattet det. Vi lever under en helt annen verdensanskuelse og med helt andre forestillinger enn man gjorde for 2000 år siden. Det ville være å fornekte selve begrepet utvikling hvis vi skulle føle oss uberettiget til å vurdere 2000 år gamle menneskelige forestillinger. Men hvis vi aksepterer Chisholm's postulat: «Kristus tok et menneskes skikkelse på seg», står vi overfor en meget vanskelig oppgave. Hva er gudsåpenbaring, og hva er menneskelig forestilling? Chisholm mener seg på grunnlag av sin vitenskap kvalifisert til å foreta en slik atskillelse. Hans vitenskap — den psykiske forskning — er ny og som all vitenskap labil. Den planmessige psykiske forskning hører vårt eget århundre til. Vi har rett til å være varsomme i vår tillit til de foreliggende resultater. Chisholm har festet seg ved psykiske forstyrrelser og den derav følgende sykdom som skyldfølelse kan framkalle. Han vil frigjøre sin nye menneskemodell for den. Men nettopp denne skyldfølelse er utgangspunkt for hele den kristne kirkes og alle de kristne sekters religiøse forkynnelse i dag. Skyldfølelse er det første skritt på stigen til himmelen i den kristne religion. Der er millioner av mennesker som har passert og passerer dette trinnet og når fram til en «fred som overgår all forstand» — en subjektiv livsverdi. Om enkelte unnatak forekommer — om enkelte individer

blir svimmel og faller ned fra stigen, betyr det lite i forhold til alle dem som når videre. Å gå til kamp mot skyldfølelse som religiøst prinsipp ville i dag være det samme som å legge en atom-bombe under den kristne kirke og hele kristendommen som religion. Det ville neppe føre oss nærmere en verdensfred.

Vi er neppe moden for et slikt utviklingsstrinn ennå, selv om mennesker enkeltvis kan komme til det resultat at skyldfølelse som den praktiseres i den kristne teknikk helt eller delvis bygger på menneskelige forestillinger. Vi må skjjelne mellom religiøse og etiske forestillinger. For våre forfedre for 2000 år siden var det en selvfølge at Guds Sønn hadde det utstyr som etter datidens forestillinger tilligger ham. Han måtte ha herredømme over naturkreftene — han måtte være trollmann og magiker. Han måtte være jomfrufødt og stå opp fra de døde. Han måtte være syndebukk for sitt folk. Alt dette var selvfølgelig for hans samtid. Slik hadde menneskene i årtusener forestilt seg en Guds sønn. For oss er ikke dette utstyr påkrevd for at vi skal kunne anerkjenne Kristus som Gudsåpenbaring. Hans bergpreken og hans liknelser åpenbarer en intelligens, et hjertelag og en etikk som var fremmed for denne verden og som fremdeles er det. Her har vi ikke med foreldete menneskelige forestillinger å gjøre. De dominerende naturlige drifter i et menneske — næringsdrift og kjønnsdrift — kan, selv ved de mest kompliserte sublimeringsprosesser, ikke fjerne seg i den grad fra sitt eget vesen.

Her dreier det seg om åndsverdier uten tidspreg. Jeg sikter da ikke til de religiøse forestillinger, men til de etiske. De religiøse forestillinger — tro — unndrar seg vår vurdering. Tro er en følelsesak og en viljesak. Etikk eller moral kan gjøres til gjenstand for en forstandsmessig vurdering. Moral var ikke noe ukjent begrep før Kristus. Den nyttemoral som er knyttet til kong Hammurapis og Moses' navn, var en utviklet

og prøvd disiplin. «Du skal — og du skal ikke» hadde opparbeidet en sosial samvittighet hos menneskene. Skyldfølelse var en velkjent fornemmelse før kristendommen. Nyttemorals hensikt var å verne menneskene mot hverandre. Kristus innførte en helt ny moralsk forestilling: »Du skal elske din neste som deg selv.» «Du skal gjøre mot andre hva du vil at andre skal gjøre mot deg.» Samfølelse og innbyrdes kjærlighet var de nye åndsverdier som han tilførte menneskene som idé. Denne idé danner vel fremdeles det eneste tenkelige grunnlag for fred mellom mennesker. Tilfeldige maktkonstellasjoner kan nok hindre en krig på et bestemt tidspunkt, men trygghet og varig fred kan bare tenkes mellom mennesker med felles etiske forestillinger og felles vilje til å etterleve dem.

På det utviklingsstadium mennesket befinner seg i dag synes en slik mulighet meget fjern. Vi kan bare se bakover, ikke framover. Hvilken retning den fortsatte utvikling vil ta vet vi ikke. Vår generasjon har opplevd en utvikling på det tekniske område som er enestående i menneskeslektens historie. Om vår generasjons bidrag til menneskeåndens utvikling kan det være delte meninger. Den materialistiske livsanskuelse er vokst til en stormakt. Med de tekniske hjelpemidler som i dag kan stilles til disposisjon for hat mellom mennesker kan vi ikke frigjøre oss for pessimisme. Det ligger innen mulighetens grenser å tilintetgjøre alt som er vunnet gjennom en — oss kjent — ca. 6000-årig utvikling. Den kjente østerrikske kulturforsker Egon Friedell ga i 1938 en dyster profeti: «På to kanter av verden holder to djevlereligioner på å forme seg ut — festne seg og skape to nye raser — bolsjevismen og amerikanismen — som bare skiller seg fra hverandre ved motsatt fortegn. De representerer en uhyre fare for vår planet, som, hvis de seirer, bare kan ende i en katastrofe — noe i likhet med Atlantis' undergang.»

Friedell begikk selvmord da nazistene rykket inn i Wien i 1939. Han kjente ikke atombomben. — Den styrende intelligens — den Gud — som vi tror står bak jordens skapelse og livsformenes utvikling, synes nå å ha slokket lyset og latt barna få barberkniven å leke med.

*

Fred krever handling. Ja, dessverre. Vår fred krever etter en nøktern menneskelig vurdering sannsynligvis krig — nye millioners lidelse og død. Det er den store menneskehets svar på spørsmålet om krig eller fred i dag. Men der er andre spede røster. Den lille kristne sekten kvekerne sier: «Fred krever fred», og tar konsekvensen av sin påstand. En liten tannløs og halvnaken mann i India, Mahatma Gandhi, sa: «Fred krever min lidelse.» Den krevde også hans død.

Sett utenfra er verdenshistorie maktens historie — maktens vei. Sett innenfra er den samvittighetens historie — sjelens vei. Begge veier fører videre. Det som skjer i dag, er historie i morgen. Vår generasjons kriger blir nye kapitler i maktens historie. Vår generasjons tanker, tro og tale blir nye kapitler i samvittighetens historie.

Jeg aner og tror at kvekernes og Gandhis tanker, tro og tale vil vise seg å være vår generasjons verdifulleste bidrag til menneskehetens fortsatte utvikling.

Jeg aner og tror at deres ånd en gang kan seire og gi verden en trygg fred. Men selv befinner jeg meg på et utviklingsstrinn hvor de primitive naturinstinkter — som jeg har felles med jordens øvrige livsformer — *tvinger* meg til å forsvare meg selv og mine mot rovdyrs angrep.

Min fred krever i dag forsvar. Det er noe jeg vet. Jeg tror at menneskeånden — summen av menneskets forstandskrefter — en gang kan seire hvis den kristne etikk blir nyttemoral for mennesker.